
Мистецтвознавство

УДК 7.03

Платонов Борис Олексійович
доктор технічних наук,
старший науковий співробітник;
Шевченко Тетяна Юрївна
магістр мистецтвознавства

ДОСВІД АТРИБУЦІЇ ТА ОЦІНКИ ЮВІЛЕЙНОЇ ФАЯНСОВОЇ ТАРІЛКИ ШВЕДСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Стаття присвячена атрибуції настінної фаянсової тарілки шведського виробництва, що була зроблена в 1953 році на честь 700-річчя м. Стокгольм. Досліджені історія мануфактури, клейма деяких її майстрів. На базі порівняльного підходу розрахована оціночна вартість тарілки.

Ключові слова: мануфактура, фаянс, атрибуція, клеймо, предмет колекціонування, оцінка, порівняльний підхід, розрахункова вартість.

Фаянсова тарілка, дослідженню якої присвячена дана стаття, була придбана одним з авторів в липні 2011 р. в лавці лахмітника в центрі міста Стокгольм неподалік королівського палацу. Ціна, яку запрошував за тарілку продавець, – 300 шведських крон (на той час трохи більше 30 євро), перевищувала ціни, за якими зазвичай продаються сувенірні настінні тарілки (в районі 10 євро), а тому привернула увагу. Деталі зображень на тарілці покупцеві нічого особливого не давали, крім того, що випуск тарілки присвячений ювілейній даті м. Стокгольм (його 700-річчю), зроблена вона на королівської мануфактурі (три корони на клеймі тарілки – королівський символ Швеції) в 1953 р. Проіснувавши майже 60 років, вона не має явних пошкоджень. На поверхні тарілки, особливо на її зворотному боці, було багаторічне забруднення, характерне для предметів, що довго висять на одному місці. Виконане в ретроспективному стилі зображення центральної частини м. Стокгольм на лицевому боці тарілки дозволяло впізнати деякі з поруч розташованих будинків, наприклад, ратушу та королівський палац. Пояснення продавця дозволили збагнути, що в зображеному на тарілці пейзажі відбулися деякі зміни, пов'язані зі зносом старих будинків і перебудовою королівського палацу. Набір вказаних фактів, а також те, що гравюра на тарілці має підпис, явно виконаний вручну, без застосування допоміжного інструменту, дозволяв сподіватись, що ми маємо справу зі справжнім колекційним авторським предметом, а його детальна наукова атрибуція доведе це. Проведене нами дослідження тарілки може бути цікавими для фахівців, тому що дані про керамічні вироби шведських мануфактур та їх можливі вартості рідко можна зустріти на сторінках українських наукових видань.

АТРИБУЦІЯ. Отже, настінна фаянсова тарілка діаметром 20 см зроблена до ювілейної дати семисотріччя м. Стокгольм у 1953 р. Лицевий і тильний боки тарілки зображені на Фото 1 і 2. На Фото 1 поверх гравюри, виконаної синім кольором, ще лишилося паперове зображення шведського прапора, наклеєне її продавцем із цінником, на якому значиться ціна тарілки – 300 шведських крон. На гравюрі лицевого боку ретроспективно зображені відомі будинки міста Стокгольм. На Фото 2 зворотного боку тарілки – коло, по периметру якого нанесені: зверху назва міста – Stockholm, по боках дві стилізовані лаврові гілочки, знизу дата заснування (1253р.) міста та дата ювілейної річниці (1953 р.). В середині кола клеймо виробника у вигляді великої латинської літери R, що оточена зображеннями трьох корон. Під нижньою короною дві латинські літери, можливо стилізовані A або O і D.

Усі зображення на тарілці стилізовані "під старину". Це враження доповнює і колір малюнків, виконаний синім кобальтом, що був найдорожчим та найбільш цінним у минулі часи, і сам малюнок деколю, і підписи під ним, і написи та клеймі на зворотному боці тарілки. Усі ці деталі виконані "підкреслено вручну", як це було притаманно подібним виробам у минулому, наприклад, у XVIII ст., за часів початку виробництва порцелянових виробів в Європі. Ці деталі наштовхують на думку про певну унікальність тарілки. Якщо така думка буде підтверджена наступною атрибуцією, це означатиме що тарілка є художньо-історичної цінністю і може представити інтерес для музейних фондів. Тарілка відмінного стану збереження, зовнішніх пошкоджень не має, покривний шар зберігся повністю. Для уявлення про можливу оціночну вартість тарілки був проведений відповідний пошук в Інтернеті. Даних про прями аналоги він не приніс – є пропозиції продажу інших ювілейних настінних (декоративних)

тарілок схожих з об'єктом. Наприклад, в Україні і Росії їх естимейти не перебільшували 100 доларів США за виріб. Аналогів продажу тарілок у Швеції знайдено не було.

Мистецтвознавча атрибуція почалася з пошуків даних про мануфактуру, на яку вказувало клеймо виробника у вигляді великої латинської літери R, виконаної курсивом і оточеної трьома символічними зображеннями корони. З'ясувалося, що клеймо вказує на найстарішу у Швеції мануфактуру, а саме "Рерстранд" (Rörstrand), що була заснована в Стокгольмі в 1726 р. Справжній розвиток мануфактури розпочався у 1730-х роках, коли було забезпечено масове виробництво продукції і навіть її експорт до Європи [6]. Найбільш важливим і найдорожчим кольором у ці роки був синій кобальт. На фабриці існувало два методи виробництва фаянсу: гончарний та формуванням. Фаянсові вироби перших десятиліть XVIII століття створені у стилі бароко за іноземними зразками. Майстри наслідували делфтський фаянс біло-блакитного кольору, а також декорування, характерне для німецького фарфору. Асортимент продуктів "Рерстранду" був досить широким. Разом з унікальними зразками – урнами, вазами, різними декоративними об'єктами, статуетками, сервізами для кави та чаю випускалася масова продукція, наприклад, тарілки, чашки, миски, горщики та глечики. Ці моделі не мали певного автора, а лише імітували форму та візерунки китайської та мейсенської порцеляни, що наносилися кобальтовими фарбами. Основними мотивами розписів були пейзажі, сцени полювання та емблеми [7].

З того часу, як майстром "Рерстранду" стає Андерс Фальстром [12], фабрика розвиває свій власний стиль – у її продукції з'являється національний характер. Сервізи виготовляли на замовлення, зазвичай, в декорі поєднуючи традиційні французькі та китайські узорі та монограми. Першим шведським національним мотивом став, так званий "Узор північної зорі", центральним мотивом якого була власне північна зоря [12]. Іншим способом декорування стала техніка виконання білим по білому – "bianco sopra bianco", запозичена у Франції. Цей узор мав декілька варіантів, де розпис наносили білими фарбами на світло-блакитному тлі часто в комбінації з інтенсивним синім. Інший майстер Жак Ерік Рен [12] на замовлення створив декілька авторських узорів для "Рерстранду", серед них – відомий "Ренський узор" та "Хміль". Своїм простим декоруванням країв у стилі рококо "Ренський узор" привернув до себе увагу публіки, він цінується і зараз, як один із національних шведських узорів. Одною з подібних виробів стала миска з монограмою короля Адольфа Фредріка. Вона була створена у 1747 році і є найстаршим відомим прикладом цього декору. Декілька аристократичних сімей Швеції також замовили у "Рерстранді" сервізи з власним гербом, де рисунок герба замінив собою звичайний квітковий орнамент.

У 1753 р. на базі існуючої мануфактури було засновано "Компанію виробів з порцеляни "Рерстранд" [12], яка стає однією з найуспішніших мануфактур XVIII століття. Тоді ж з'явилася нова техніка виробництва і починають використовуватись муфельні печі. Ця техніка давала більший ефект і, крім того, стало можливим чітко виписувати орнамент на виробах з фаянсу а також робити поліхромний декор. Використовували золотий, блакитний, фіолетовий чи зелений кольори, а також туші та більш складні для випалу кольори – червоний та коричневий.

З квітня 1809 року власник "Рерстранду", отримує королівські привілеї на виготовлення спеціальної синьої фарби, що отримала назву "смальцевий синій" [13]. "Рерстранд" починає експериментувати з технікою "деколю". Техніка "деколь" значно простіша і дешевша ручного розпису, вона дозволяла тиражувати вироби і використовувати гравюри відомих художників, книжкові ілюстрації та популярні в XVIII в. китайські мотиви – шинуазрі. У 1840-х роках у техніці "деколь" створювали поліхромні композиції виключно витонченості. Особливо популярними були тарілки із квітковими бордюрами та пейзажною композицією у центрі. Розроблялися нові прийоми літографського деколю, де різнокольоровий малюнок, друкувався на папір літографським способом керамічними фарбами та шовкографією.

Виробництво "Рерстранду" було досить успішним і фабрика навіть отримувала замовлення від королівської сім'ї на створення нових сервізів для корони [12]. Декілька сервізів, виготовили на початку 1810-х років на замовлення короля Карла XIII для його літньої резиденції Русенберг. Клеймо на дні тарілок містить печатку із монограмою Карла XIII під королівською короною та текстовий напис "Rosersberg".

Мода на стиль ампір з'являється у Швеції разом з новим королем французького походження Карлом Юханом Бернадотом. Ще досі випускаються стриманіші англійські моделі, але з пишним декором, що виходить за краї тарілок, які часто мають гнучкий рослинний узор коричневого чи жовтого кольорів.

Нове сторіччя приносить нові успіхи "Рерстранд", пов'язані з підготовкою мануфактури до Всесвітньої виставки у Парижі 1900 року. Спочатку була представлена "Паризька колекція" у Національному музеї у Стокгольмі, що включала близько 100 об'єктів. У пресі одразу ж з'явилися заголовки про значне збільшення асортименту продукції. Особливістю колекції "Рерстранд", як і раніше був скульптурний декор та підглазурний розпис із квітковими мотивами. Після цієї виставки "Рерстранд" отримала всесвітнє визнання. Її вироби порівнювали із популярною на той час продукцією із Данії, але при цьому зазначалося, що шведська кераміка, врешті, отримала власний характер. Ця експозиція на Всесвітній виставці у Парижі стала своєрідним підсумком діяльності фабрики за останнє століття.

Починаючи із XVIII століття, "Рерстранд" мала власну крамницю у центрі Стокгольма. Крім того, через різних агентів її вироби надходили і до Європи. Для цього періоду характерний надзвичайно

широкий асортимент керамічних товарів від технічного фарфору та сантехніки і до сервізів, господарчих товарів, витворів мистецтва та кахельних печей. Але після виставок 1909 і 1914 продукція "Перстранду" була піддана серйозній критиці, яка була направлена не тільки проти майстерності художників, а й самої фабрики. Вказувалось на брак смаку в декоруванні і наголошувалось на необхідність відповідності сучасним тенденціям. Керівництво мануфактури відреагувало на це, значно зменшивши виробництво деяких моделей сервізів, а ті що випускались, зберегли багато популярних, традиційних мотивів та розвинули стиль модерн у кераміці. Відомими узорами були, наприклад, [13] "Slottet" (1911), "Älg" (1911), "Anka" (1911), "Skåne" (1916), "Shanghai" (1916). Нова хвиля інтересу до мистецтва Китаю та Японії знайшла своє відображення в серії декоративних ваз "Нан-Чинг" та ваз, створених у стилі модерн із блакитним виноградним чи ромашковим орнаментом, що вкривав всю поверхню предмету.

Але невміле управління, невизначеність у майбутньому мануфактури та невпевненість у можливості подальшого її розвитку стали причиною творчого вакууму у справах та зосередженості на виживанні. В 1926 р. на 200-річницю існування виробництво "Перстранду" у Стокгольмі було припинено. Останнім предметом, виготовленим на фабриці, була кремозна чашка у густавіанському стилі, створена в єдиному екземплярі найкращим художником – сімдесятидворічним Карлом Йохансоном [6]. Він пропрацював на фабриці 56 років. Після закриття заводу будівлі знесли і на їх місці було зведено спальний район. Виробництво перенесли до Гетеборга.

Цікавими для дослідження є метаморфози клеймування виробів мануфактури. Найстарішою збереженою річчю "Перстранд" вважається фаянсове руків'я палиці 1725 року. Перші клейма на сервізах та декоративних об'єктах почали з'являтися на початку 1730-х. Тоді за звичай писали "Stockholm", а через десять років вже просто "Stock" чи "St". На виробках часто вказували дату чи рік, підпис майстра і навіть ціну. Клейма наносили синьою кобальтовою фарбою на дні тарілки. Майстер залишав свій підпис у вигляді ініціалів, повного чи скороченого прізвища та ім'я. До речі, про кількість майстрів, що працювали на мануфактурі за часів її існування можна судити по наступному прикладу. Тільки у першій половині XVIII століття на фабриці працювало близько 40–50 різних майстрів, чий клейма вже досліджено та розшифровано [8].

З 1758 року, коли у Швеції з'явилася мануфактура – конкурент Марієберг, поряд із "Stockholm" починають дописувати: "Rörstrand", "Rörst" "Rörstr", "Rst" чи "R", щоб відрізнити вироби від продукції нової фабрики (слово "Stockholm" на клеймах зникає у 1762 році). Клейма наносили синьою, золотою чи декоративними фарбами. Клейма "Rörstr Örn", "R Ö" чи тільки "R" вирізувалися по вологій глині на перших виробках з напівпорцеляни, яка відрізняється від фаянсу більшою міцністю та меншою пористістю. Однак це вже були не такі чіткі та охайні підписи як на фаянсі. Протягом 1780-х та 1790-х років клейма наносили методом штампування. В той час використовували літери "R" (іноді з літерою Ö знизу) чи "R S" та навіть "RÖRSTRAND". Мануфактура "Марієберг", яка в період з 1782 по 1788 роки була власністю "Перстранду", клеймо не змінювала, а її продукція випускалася під знаком "MB". Протягом трьох десятиліть в "Перстранд" наносили клеймо "R" на свої вироби з напівпорцеляни методом штампування. Іноді, наприклад, з літерами "Ö" чи "S" як заголовними літерами імен конкретних майстрів, наприклад, Örn чи Schirmer. На межі століть починають ставити клейма використовуючи заголовні літери – "RÖRSTRAND" та строкові літери – "Rörstrand". Іноді трапляється курсив. У першій половині XIX століття вироби клеймують використовуючи лише тільки заголовні літери "RÖRSTRAND". З 1840-х років підпис іноді ставлять з невеликим нахилом, а іноді наносять зверху на фарби. З того часу коли штампування стає основним методом нанесення клейма на виріб, часто в нього додається узор по колу того самого кольору, що й напис, де можуть траплятися цифри, що означають розмір, або вагу, наприклад, "M" чи "YB". З 1837 року під назвою фабрики додають ще й назву відповідного повіту для якого виготовлений сервіз.

Коли метод виготовлення виробів у техніці "деколю" стає звичайним, на виробках з'являються узорі, що оточують назву фабрики. З 1850-60-х використовують особливі штампи з узорами, де схематично зображена сама будівля фабрики. Заголовні літери в назві "RÖRSTRAND" використовують до 1883 року, а після цього з'являється новий штамп з курсивом "Rörstrand", оточений трьома коронами. Це пов'язано з новою торговою маркою, що була введена того ж року. Три корони були символом фаянсової мануфактури Марієберг, яка стала власністю "Перстранду" з 1782 року. Також ставлять знак якості "OPAK" (виріб покритий непрозорою глазур'ю) пізніше навіть "PERL" (Перли). Із кінця 1880-х додається пряма лінія під назвою певної моделі, наприклад, BE. Інші літери або цифри могли означати ім'я майстра чи розмір виробу. Штамповані узорі продовжують домінувати на виробках але не завжди. Для деяких сервізів створюються й такі особливі узорі, як "Iris" (1872), "Kina" (1877), "Linney" (1878), "Pheasant" (1880), "Malmö" (1880), "Vasa" (1881), "Viktoria" (1882), "Messina" (1886), "Singapur" (1887), "Vineta" (1887), "Prunus" (1887), "Orchid" (1890), "Halm" (1890).

Відомі клейма дочірньої фабрики "Перстранду" – "Арабія", що була власністю фірми з 1874 по 1916 роки. Там використовувався свій власний штамп з назвою "ARABIA".

З 1884 застосовують клеймо з назвою фабрики курсивом "Rörstrand" в оточенні трьох корон (що зображені на національному гербі Швеції), надрукованих у блакитному кольорі на деталях сервізів та навіть у інших кольорах, відтиснутих на товарах. Частина витворів мистецтва 1890-х художники підписували власноруч, ставили своє власне ім'я та назву фірми. Як і раніше різні втиснуті літери

означали масу, а інші літери і цифри – майстра форми чи розмір виробу. Стало звичайним надавати назву певної моделі як комбінація літер з підкресленням, наприклад BE. Штampi з певним узором були звичайними на сервізах, але рідко з'являлися на ексклюзивних моделях, таких як "Empire" (1900) чи "Liljor" (1900). Особливі клейма також були для "Hoang Ho" (1892), "Svalan" (1897), "Pense" (1897), "Teresia" (1897), "Arona" (1902), "Vallmo" (1902), "Korea" (1902) та "Valencia" (1908). З 1895 року, коли з'явилася авторська кераміка, на вироби наносять підпис автора. Зазвичай, це його ініціали, наприклад, "AE" для "Algot Eriksson", "WL" для "Waldemar Lindström" чи "A Wallander". Його авторські вироби, що випускалися серійно, підписувалися як "DESSIN ALF WALLANDER". Звичайні товари з кераміки, як то вази, горщики для квітів, статуетки людей та тварин мали лише клеймо самої фабрики. Традиційне фабричне клеймо з назвою "Rörstrand" курсивом та у оточенні трьох корон, використовують за тим самим принципом як і до того, але з більш сучасним оформленням, коли виробництво перемістилося у Гетеборг. Як і раніше, різні відштамповані літери означали масу виробу, а інші літери і цифри – модель, майстра форми чи розмір виробу. Візерунки звичайно використовували як і раніше, але не завжди. На авторських виробах продовжують ставити підпис художника синього кольору. У ці роки з'являються такі підписи як "NEL" (Nils Lundström), "WL" (Waldemar Lindström), "LA-g" (Louise Adelborg), "Hald" (Edward Hald), "VvPost-B" (Vicken von Post-Börjesson). На такі вироби масового виробництва як статуетки людей чи тварин наносять лише фабричне клеймо. У 1926 році "Рерстранд" переїхала до міста Ліндчепінг.

1950-ті роки вважаються найуспішнішими роками в історії "Рерстранду", коли фірма була на піку свого розвитку [9]. На заводі було 1 500 співробітників, постійно зростала команда художників для задоволення все зростаючої міжнародної аудиторії. І, якщо раніше товари клеймували як "Rörstrand Sverige", то тепер – "Rörstrand Sweden". У 1964 році "Рерстранд" купує концерн Упсала-Екебі. Оптимізація виробництва після цього придбання не вимагала так багато співробітників, тому зрештою, багатьох звільнили і випуск товарів зменшився з 10 000 до 2000 одиниць. У 1975 році реструктуризація мануфактури подовжується, в 1976 році влаштовують велику виставку, присвячену 250-річчю створення "Рерстранду". Було представлено близько 2700 об'єктів з продукції компанії. Відкривається музей мануфактури "Рерстранд", колекція якого налічує понад 15 000 предметів [6].

8 грудня 2004 р. прийняте рішення про закриття заводу Рерстранд у місті Ліндчепінг. Виробництво більше не мало змоги залишатися в місті і було переміщено до Угорщини та Шпрі-Ланки. У місті Ліндчепінг і досі залишається магазин і музей фірми Рерстранд, а також відділ розвитку її продукції [6].

Саме на період найвищого розквіту мануфактури "Рерстранд", а саме на 1953 рік, приходиться час створення тарілки, що підлягає атрибуції. Розшифровка авторської монограми нанесеної на клеймі (Фото 3) визначила, що вона може належати Оскару Далю (Oskar Dahl) [8], що працював в складі фірми "Рерстранд" з 1943 по 1966 рік. Для уточнення цього факту було відправлено запит до музею фірми "Рерстранд" у місті Лінчопінг, і співробітники музею підтвердили вірність припущення [9]. Крім того, при більш детальному вивченні творчості художника було знайдені дані про прямиий аналог тарілки, що досліджується [10].

Оскар Вільям Даль (на Фото 4) – шведський художник і дизайнер, який народився у місті Лінчопінг. В роки навчання він рушив до Італії, де став одним із засновників Скандинавської спілки митців у Римі. Починаючи з 1943 року він постійно працює на "Рерстранд", лишаючись там до останніх днів свого життя (1966) [11]. Основними мотивами розписів майстра були міський та сільський пейзажі. Він наносив розписи на урни, вази, тарілки й таці, які використовувалися в якості унікальних подарунків до урочистих подій і ювілеїв, а також як масова продукція для громадськості, приурочена до пам'ятних дат. На час створення досліджуваної тарілки, Оскар Даль був вже відомим митцем і декоратором фірми "Рерстранд", він підписував свої роботи як: "Oskar Dahl", "O. Dahl", або просто "OD" [8] (Фото 5).

Отже, візуальні, джерельні та порівняльні дослідження дають змогу зробити висновки щодо атрибуції тарілки:

1. Клеймо вказує, що вона вироблена на найстарішій шведській мануфактурі, що існує з 1726 року – "Рерстранд" (Rörstrand), в часи найбільшого її розквіту, коли виробництво містилося в місті Ліндчепінг.

2. Наявність на клеймі монограми майстра означає, що тарілка є авторським виробом, що був випущений до ювілейної дати – 700-річчя міста Стокгольм. Звичайні масові товари (не авторські) мали лише клеймо самої фабрики. Тираж серії невідомий, але, як правило, такий тираж, наприклад, для Росії, не перевищував 300 примірників [1].

3. Вигляд клейма – велика латинська літера R, виконана курсивом і оточена трьома коронами синього кольору, за стилем виконання відповідає традиції, що існувала на мануфактурі на момент виготовлення тарілки – 1953 р.

4. Шар покриття тарілки є однорідним, не має цеків, слідів втручання з метою реставрації, підробок в деталях малюнків на обох боках тарілки немає, є невеличкі вм'ятини на поверхні тарілки в місцях, де малюнків немає. Слідів невиробничого випалу виробу немає.

5. Монограма на клеймі вказує, що авторство малюнків тарілки належить відомому на мануфактурі декоратору Оскару Далю (Oskar Dahl), що працював на ній у 1943-1966 рр.

Загальний висновок: за результатами атрибуції тарілка є автентичним авторським виробом, що був випущений невеличким тиражем; тарілка має історичну, культурну, художню й колекційну цінність та заслуговує бути включеною до музейних фондів.

ОЦІНКА. Визначення вартості декоративної тарілки проведемо спираючись на вимоги нормативних документів, якими користується міжнародна спільнота оцінювачів. Наприклад, згідно з Міжнародними стандартами оцінки визначення вартості предметів колекціонування може базуватись на витратному або порівняльному підходах. Використаємо ці рекомендації. Раніше в [5, 189] на базі витратного підходу нами вже визначалася оціночна вартість тарілки. Три застосовані тоді методи оцінки дали три суттєво різні величини вартості: 44, 351 та 1026 дол. США. При такій розбіжності результатів в рамках одного підходу для коректності прогнозу теорія оцінки рекомендує застосувати інший з відомих підходів. Тому далі оціночна вартість визначається за одним з методів порівняльного підходу [4, 68-71]. Звичайно, порівняльний підхід потребує прийнятних аналогів, щоб вивести на найбільш коректний з методологічної точки зору результат, мінімізувавши число коригувань відмінностей між аналогами і об'єктом оцінки. Але з іншого боку, навіть при відсутності таких аналогів, результати порівняльного підходу віддзеркалюють направлення тенденцій ринку подібних об'єктів, особливо якщо використовується статистичний апарат, що "згладжує" флуктуації залучених даних, дозволяючи зробити більш-менш вдалий прогноз. Попередня селекція аналогів з метою наближення їх характеристик до характеристик об'єкта оцінки підвищує точність прогнозу навіть без внесення детальних коригувань. Наведемо декілька міркувань загального характеру, які можуть допомогти при в подальшому прогнозуванні оціночної вартості.

Так як аналоги можуть пропонуватися в різних країнах, яким чином можуть співвідноситись їх вартості? Чому постає подібне питання? Справа в тому, що природно очікувати більшої кількості даних про вартості продаж подібних тарілок в Швеції – країні походження. А яким для подібних тарілок будуть ціни в Україні, Росії? Важливість цього питання, викладена, наприклад, в [1]. "У цілому ж коло російських колекціонерів фарфору надзвичайно вузьке, і не вони визначають попит на цей вид антикваріату. Більшість предметів різними шляхами переправляється на Захід чи купується для вигідного вкладення капіталу, коли заздалегідь передбачається продаж з прибутком. Тому рівень цін на фарфор на вітчизняному антикварному ринку поки поступається західному. Поки – тому що ситуація починає поступово змінюватися в цілому, формується нове коло "грамотних" збирачів, нерідко залучають досвідчених антикварів і фахівців – експертів до складання власних або корпоративних колекцій". Це означає, що ціни на однакові предмети на заході "за визначенням" більше тих, що є на теренах колишнього СРСР, тому при порівнянні з аналогами цей фактор треба враховувати. Фактично, завезення тарілки в Україну, відповідно наведеного тезису, зменшує її можливу оціночну вартість ("...до речі, на заході ціна предмету може бути втричі дорожче..." [2]).

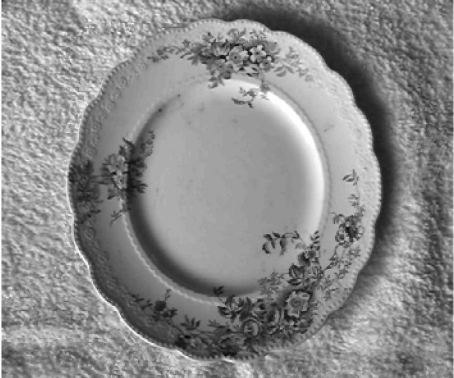
Щодо розмірів тарілок. Серед колекціонерів існує думка, що збільшення розмірів, при однаковій якості малюнків, не приводить до збільшення вартості, а якраз навпаки – може зменшити її. В [1] вказується, що "в середньому" дилерська ціна тарілки коливається від 1000 до 3000 дол. США, залежно від автора, сюжету, часу створення, наявності клейм, підписів і, звичайно, збереженості. Велике унікальне блюдо може бути оцінене і значно дорожче. Кінцеву вартість "продукту" можна тільки припускати, але вона, природно, буде вищою. Безперечним фактором, що впливає на вартість предмета, крім його художньої цінності та перерахованих вище параметрів, є рідкість появи його на антикварному ринку". Думається, що вказані фактори діють і на теренах України з тим коригуванням, що обсяги ринків колекційних тарілок і рівні естимейтів і цін на них у порівнянні з Росією в Україні менші.

Намагання врахувати вплив на вартості наведених факторів визначив коло аналогів, які залучені до аналізу (усі дані отримані з Інтернету). Їх перелік і стислі характеристики надані в Таблиці 1. Розмір залучених аналогів близькі до розміру об'єкту оцінки, діаметр якого 20 см. Два з обраних аналогів виробництва тієї же мануфактури "Рерстранд" (№1, №2, продавалися у Швеції), один відомої Російської Кузнецовської мануфактури (№4, продається в Україні) і аналог №3 невідомого виробника в СРСР, проданий на Сотбіс. Датою оцінки обрано 30 листопада 2011 року. Саме на цю дату зроблений перерахунок різних валют продажу аналогів на долари США (стовпчик 3 Таблиці 1). Усі подальші розрахунки проведені в дол. США.

Залучені аналоги відрізняються між собою мануфактурами, несуттєво розмірами, часом виготовлення, станом збереження, місцем продажу і наявністю або відсутністю авторства, а, можливо, іншими характеристиками, які можуть розпізнати і відмітити тільки особливо прискіпливі колекціонери. Для зменшення деяких з цих відмінностей проведемо коригування характеристик аналогів, як це необхідно при застосуванні порівняльного підходу. Коригування проведемо у відсотках по наступних факторах, враховуючи їх наявність у об'єкта оцінки: I. Час виготовлення. Якщо тарілка старша на 100 років і більше – додає 20%, менше 100 років – додає 10%; II. Наявність авторства додає 10%; III. Наявність реставрацій знижує вартість на 20%; IV. Вважається, що вартості на закордонних ринках втричі вищі ніж в Україні.

Таблиця 1

Дані про об'єкти-аналоги

Фото аналога	Номер, дані, рік продажу (пропозиції)	Естимейт (ціна)
1	2	3
	№1. Таріль (праворуч). Фаянс. Діам. 22см, "Ренський узор". Рерстранд, кінець XVIII ст. Значні ушкодження та реставрація. Аукціонний дім Буковскі, Стокгольм, Швеція, 2011	Естимейт 230 євро (307 дол. США)
	№2. Таріль. Фаянс. Діам. 24,5 см. Рерстранд, 1758 рік. Аукціонний дім Буковскі, Стокгольм, Швеція, 2011.	Ціна 1 614 євро. (2153 дол. США)
Фаянсова тарілка із зображенням серпа і молота і підписом "Кто не с нами, тот против нас".	№3. Таріль по малюнку Н. Зандера, маловідомого автора, 1922 рік. Сотбіс, 8 жовтня, 1998	Естимейт 300-400, ціна 1150 фунтів (1797 дол. США)
	№4. Фаянс, тарілка Кузнецовської мануфактури, 28 см., Україна, Дніпропетровськ, клеймо без монограми автора, сайт www.olx.com.ua/ , 2014	Естимейт 800 грн. (100 дол.США)

Нагадаємо, що коригування в порівняльному підході здійснюється у бік об'єкта оцінки і зробимо розрахунок скоригованих вартостей аналогів на підставі викладених вище припущень. Скоригована вартість аналога №1 на підставі чинників I (-20%) та II (+20) не зміниться і складе 307 дол. США. Скоригована вартість аналога №2 на підставі чинника I (-20%) зменшиться на 430 дол. США і складе 1722 дол. США. Скоригована вартість аналога №3 на підставі чинників I (-10%) зменшиться на 180 дол. США і складе 1617 дол. США. Скоригована вартість аналога №4 на підставі чинників I (+10%), II (-10%) та IV (*3) складе 300 дол. США. Розмістимо отримані результати в ряд в порядку збільшення: 300, 307, 1617, 1722. Цей ряд значень, як на це вказується в [3, 5], такий, що підкоряється трикутному закону розподілу можливих значень цін на об'єкти. Характеристичним

значенням такого трикутного закону є або медіана, або мода. В наведеному ряду ми спостерігаємо моду – два значення 300 і 307 практично однакові (відрізняються лише на 2%). Оберемо значення 300 дол. США як таке, що є оціночною вартістю шведської ювілейної фаянсової тарілки виробництва мануфактури "Рерстранд". В уважного читача може скластися враження, і не безпідставно, що отриманий естимейт є характерним для західних ринків, тому що використовувались вхідні дані саме цих ринків. На наше глибоке переконання, це не зовсім так. По-перше, вище ми вже наводили доводи про зближення місцевих й закордонних цін. А по-друге, при аналізі українського ринку спостерігається наступна тенденція – як тільки на продажі зустрічається рідкісна авторська річ відомого закордонного виробника, її естимейт зовсім не відрізняється від естимейтів на подібну річ за кордоном. Тому отриманий естимейт, або оціночна вартість, є притаманною й українському ринку антикваріату.

Фото 1. Лицевий бік тарілки

Фото 2. Зворотній бік тарілки

Фото 3. Клеймо тарілки

Фото 4. Оскар Вільям Даль, 1960 р

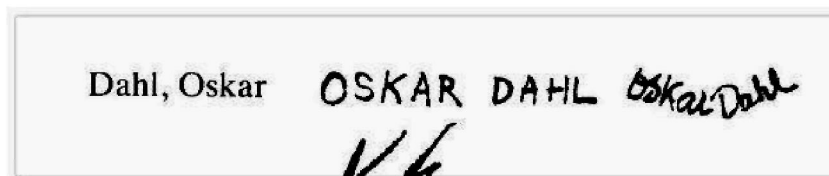

Фото 5. Варіанти підписів Оскара Даля

Література

1. Агитационный фарфор на антикварном рынке / Антиквариат, предметы искусства и коллекционирования. – 2002. – № 1.
2. Инчакова С.А. Антиквариат Мейсенского и Сервского фарфора: Уч. пособ. для вузов) /С.А.Инчакова. – Воронеж: ВГУ, 2007. – С. 37.
3. Оценка недвижимого имущества: от стоимости к ценности / [С.Сейс и др.]; пер. с англ. Г.И. Микерина, А.И. Артеменкова; под ред. Г.И. Микерина, И.Л. Артеменкова. – М.: Общероссийская общественная организация "Российское общество оценщиков", 2009. – 504с.

4. Платонов Б. Оценка культурных ценностей – методы сравнительного подхода /Платонов Б. // Оценочная деятельность". – №3-4 /12 2011. – С.68-71.
5. Платонов Б.О. Основи оціночної діяльності: Підручник /Б.О. Платонов. – К.: НАКККіМ, 2013.
6. Rörstrand [Electronic resource] : Om Rörstrand/ Historik. – Режим доступу: <http://www.rorstrand.com/index.php/about>.
7. Dahlbäck Lutteman, Helena. 1980. Svenskt porslin. Fajans, porslin och flintgods 1700 – 1900.
8. Porslin och Keramik- Stämplor och Signaturer [Electronic resource] : Oskar Dahl. – Режим доступу: <http://www.signaturer.se>.
9. Rörstrand Museum [Electronic resource] : Historia/ 1950-tal. – режим доступу: <http://rorstrand-museum.se/historia/1950-tal/>
10. Oskar Dahls hemsida [Electronic resource] : Bildgalleri över Oskars produktion/ Porslin Stadsmotiv. – Режим доступу: <http://lasse-dahl.se/OSKAR/html>.
11. Oskar Dahls hemsida [Electronic resource] : Biografisk översikt över Oskars liv. – Режим доступу: <http://lasse-dahl.se/OSKAR/prodindex.html>.
12. Nyström Bengt, Brunius Jan. 2007. Rörstrand 280 år med fajans, flintgods, porslin och stengods, 240 sidor.
13. Jarefjäll Katali, Quirin Bertil. 2006. Rörstrand – människor, föremål, fabriken, 247 sidor.

References

1. Agitatsionnyy farfor na antikvarnom rynke / Antikvariat, predmety iskusstva i kollektcionirovaniya. – 2002. – № 1.
2. Inchakova S.A. Antikvariat Meysenskogo i Servskogo farfora: Uch. posob. dlya vuzov) /S.A.Inchakova. – Voronezh: VGU, 2007. – S. 37.
3. Otsenka nedvizhimogo imushchestva: ot stoimosti k tsennosti / [S.Seys i dr.]; per. s angl. G.I. Mikerina, A.I. Artemenkova; pod red. G.I. Mikerina, I.L. Artemenkova. – M.: Obshcherossiyskaya obshchestvennaya organizatsiya "Rossiyskoe obshchestvo otsenshchikov", 2009. – 504s.
4. Platonov B. Otsenka kul'turnykh tsennostey – metody sravnitel'nogo podkhoda /Platonov B. // Otsenochnaya deyatel'nost'". – №3-4 /12 2011. – S.68-71.
5. Platonov B.O. Osnovy otsinochnoi diialnosti: Pidruchnyk /B.O. Platonov. – K.: NAKKКiM, 2013.
6. Rörstrand [Electronic resource] : Om Rörstrand/ Historik. – Rezhim dostupu: <http://www.rorstrand.com/index.php/about>.
7. Dahlbäck Lutteman, Helena. 1980. Svenskt porslin. Fajans, porslin och flintgods 1700 – 1900.
8. Porslin och Keramik- Stämplor och Signaturer [Electronic resource] : Oskar Dahl. – Rezhim dostupu: <http://www.signaturer.se>.
9. Rörstrand Museum [Electronic resource] : Historia/ 1950-tal. – rezhim dostupu: <http://rorstrand-museum.se/historia/1950-tal/>
10. Oskar Dahls hemsida [Electronic resource] : Bildgalleri över Oskars produktion/ Porslin Stadsmotiv. – Rezhim dostupu: <http://lasse-dahl.se/OSKAR/html>.
11. Oskar Dahls hemsida [Electronic resource] : Biografisk översikt över Oskars liv. – Rezhim dostupu: <http://lasse-dahl.se/OSKAR/prodindex.html>.
12. Nyström Bengt, Brunius Jan. 2007. Rörstrand 280 år med fajans, flintgods, porslin och stengods, 240 sidor.
13. Jarefjäll Katali, Quirin Bertil. 2006. Rörstrand – människor, föremål, fabriken, 247 sidor.

Платонов Б. А.

Опыт атрибуции и оценки юбилейной фаянсовой тарелки шведского производства

Статья посвящена атрибуции настенной фаянсовой тарелки шведского производства, выпущенной в 1953 году в честь 700-летия г. Стокгольм. Исследованы история мануфактуры, клейма некоторых ее мастеров. На базе сравнительного подхода получена оценочная стоимость тарелки.

Ключевые слова: мануфактура, фаянс, атрибуция, клеймо, предмет коллекционирования, оценка, сравнительный подход, оценочная стоимость.

Platonov B., Shevchenko T.

Attribution and evaluation of the porcelain anniversary plate produced in Sweden

The porcelain plate that is the subject of this article, was bought by one of the authors in July 2011 in an antique shop in the central part of Stockholm near The Royal Palace. The asking price for the plate was 300 SEK. The plate was made by the Royal Swedish porcelain manufacturer Rörstrand in 1953 and dedicated to the 700th anniversary of Stockholm.

A first examination of the plate revealed that it is in good condition. There is an image of Stockholm on the front of the plate and three crowns on its reverse side – the royal symbol of Sweden. There is no serious damage to the plate except a slight smudginess of the reverse side. The front side shows a historic image of the central part of Stockholm with The City Hall and The Royal Palace. On its reverse side there is a delicate, manually placed signature. The attribution and monetary valuation of this plate can be a subject of interest because it rarely can be found in the pages of Ukrainian scientific publications.

The visual and comparative study of the plate allows the following conclusions:

1. The stamp on the reverse side of the plate indicates that it was produced by the oldest Swedish Porcelain Manufacturer – Rörstrand, which has existed since 1726. Rörstrand was founded in Stockholm and produced tableware and faience of the finest quality. During the twentieth century the production was moved to Gothenburg in 1926, and 10 years later to Linköping. In 1976 the museum of Rörstrand was inaugurated. For almost 300 years Rörstrand has been synonymous with quality and fine craftsmanship.

2. The presence of the stamp indicates that the plate was produced in a limited edition for the 700th anniversary of Stockholm.

3. The stamp consists of the letter "R" surrounded by three blue crowns. The drawing is typical for the tradition that exists since 1953.

4. The plate is in good condition. It has no traces of previous restorations. There are small dents in the places where there is no drawing.

5. The monogram on the stamp indicates that it was decorated by Oscar Dahl. He worked at Rörstrand in the 1950s, which are regarded as its very best decade, when the company achieved worldwide recognition. Oskar Dahl is mainly famous for his design- and decorating-work at Lidköpings porcelain and at Rörstrand from 1943-1966.

He mostly decorated urns, vases and platters with landscapes and urban motifs. He designed, among other things, a dinnerware for the shipping company "the Swedish American Line", and for "Women in Sweden", an organisation that was founded in 1928. Oscar Dahl items are signed "Oscar Dahl", "O. Dahl", or "OD".

The estimation of the cost of the decorative plate was made according to the International Valuation Standards, and is based on a comparative approach. The analogue list and its characteristics, which are given in this article, were obtained from the Internet. Two of the selected analogues were from the same manufacturer "Rörstrand" and sold on Bukowskis market in Sweden. Another one came from a famous Russian manufacturer in Kuznetsk. All analogues differ from each other in size, time of manufacture, the preservation, the place where it was sold and authorship. To reduce these differences we adjusted some of the characteristics according to the comparative approach. As the result of the research we found that the estimated value of the porcelain plate produced by the Swedish manufacturer "Rörstrand" could be 300.00 USD, which is typical for the Ukrainian market of antiquities.

General conclusion: the attributes of the plate show that it is an authentic item released in limited edition. This plate has historical, cultural and collectors value and may be included in the museums collection.

Key words: manufactory, plate of highly glazed pottery, attribution, stamp, collectibles, appraisal, sales comparison approach, estimate.

УДК 78.087.1

Громченко Валерій Васильович
кандидат мистецтвознавства, доцент

СОЛЬНА ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ПРАКТИКА ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ ЯК ВИКОНАВСЬКА ОСНОВА ЖАНРУ МУЗИКИ ДЛЯ ІНСТРУМЕНТА СОЛО (на прикладі духового музично-виконавського мистецтва)

У статті розкривається художньо-естетичне підґрунтя сольної інструментальної практики як виконавської основи жанру музики для інструмента соло. Дослідження здійснюється на прикладі духового музично-виконавського мистецтва доби Відродження. Фундаментом розвитку сольного інструментального виконавства означеного періоду автор визначає прагнення музикантів до суттєвого оновлення засобів музичної виразності.

Ключові слова: жанр, сольне виконавство, засоби музичної виразності, духові інструменти, практика, виконавська майстерність, творчість.

Останнім часом жанр музики для інструмента соло набуває все більшої популярності як серед композиторів, так й у колі виконавців. Особливе значення він отримує також і в педагогічній діяльності. Адже абсолютно індивідуальний виконавський процес, необмежено особистісний інтерпретаційний погляд на твір, що виконується, повна емоційно-чуттєва свобода роблять композиції для інструмента соло особливо цікавими в усіх без винятку формах музично-виконавської діяльності (концерт, іспит, конкурсний виступ, концерт-лекція тощо).

Визначальною властивістю даного жанру є суттєва обмеженість використовуваних виразових засобів, які позначаються художніми можливостями, підкреслюємо – лише одного інструмента.

Усвідомлення доволі скромної палітри виразності, у порівнянні з іншими інструментальними жанрами (тріо, квартет, квінтет та ін.), ставить композиторів, виконавців, викладачів перед необхідністю найбільшої обізнаності стосовно особливостей функціонування даного жанру, його історичних витоків, характерних ознак.

Важливе значення у розумінні специфіки окресленого жанру має сольна інструментальна практика, на засадах якої і відбувалося становлення даного жанрового явища. Як виконавська основа музики для інструмента соло вона формувала основні принципи, художні критерії, на основі яких музиканти вдавались до сольного музикування.

Отже, розкриття естетичного підґрунтя, художніх передумов сольної інструментальної практики як виконавської основи жанру музики для інструмента соло є яскраво вираженою проблемою у вивченні природних засад даного жанру.

У наукових працях відомих музикознавців як царини історії та теорії музичних жанрів (А. Сохор [13], М. Лобанова [5], Є. Назайкінський [8]), так і сфери духового музично-виконавського мистецтва (С. Левін [4], В. Апатський [1], Г. Марценюк [6; 7], Ф. Крижанівський [3]) означений жанр, на жаль, не знаходить відповідної дослідницької уваги. Жанрове визначення творів для інструмента соло, як правило, походить від назви музичної композиції (соната, поема, фантазія, імпровізація та ін.), відображаючи